

P r i k a z i i o s v r t i

NE ISKLJUČIVATI NIKOGA

Kolokvij o inkluziji osoba s invaliditetom

Dvodnevni Pastoralno-katehetski kolokvij za svećenike u organizaciji Hrvatske biskupske konferencije održan je po jedanaesti put u Nadbiskupijskom pastoralnom institutu u Zagrebu u uobičajenom terminu od 5. do 6. ožujka 2024. Na ovom skupu pastoralaca bilo je prijavljeno oko 150 sudionika uglavnom iz Hrvatske te nekoliko njih iz biskupija u BiH-u. Cilj je bio okupiti predstavnike dekanata i odgovornih za pastoral iz središnjih biskupijskih ustanova na susret, razmjenu iskustava i promišljanje aktualnih pastoralnih problema. Organizator je ove godine odabrao i priredio vrlo zanimljivu temu pastorala osoba s invaliditetom. Dobar dio prisutnih bio je iz kruga predavača, suradnika i drugih organizacijskih tijela. Ako znamo da na području HBK ima 14 biskupijskih središta sa sveukupno 128 dekanata te usto čitav niz voditelja katehetskih i pastoralnih ureda, onda odaziv nije bio osobito velik.

Moglo se primijetiti znatan broj onih koji takoreći godinama redovito dolaze na ovaj kolokvij, a manji broj mladih svećenika. Možda je to odraz određenog zamora u našem pastoralu i stanovitog odmaka od čestih i dugotrajnih skupova koji se iscrpljuju u raščlanjivanju aktualnih društvenih trendova i oslikavanju crkvene krize, a malo daju konkretnih poticaja i valjanih smjernica za praktično djelovanje u svećeničkom poslanju. Takav prigovor ovom kolokviju ne bi bio na mjestu. Dapače, može se reći da je odabrana tema izražena u podnaslovu "Crkva ususret osobama s invaliditetom i njihovim obiteljima" za naše crkvene prilike do sada manje poznata, a vrlo aktualna te je dobro da je stručno predstavljena u tijesnoj suradnji s osobama različitih vrsta invaliditeta. Za naslov je odabran biblijski poticaj na kraju prispodobe o Milosrdnom Samarjancu "Idi pa i ti čini tako" (Lk 10,37).

Hrvatska biskupska konferencija prošle je godine osmislila i započela trogodišnji pastoralni projekt pod naslovom "Obitelji osoba s invaliditetom u krilu Crkve" (2023. - 2025.). U realizaciji tog programa sudjeluje nekoliko vijeća i ureda HBK, a prvi je radni ciklus održan u suradnji sa Sisačkom biskupijom u Lječilištu Topusko (17. - 19. ožujka 2023.). Na programu tog Nacionalnog studijskog dana za

djelatnike u obiteljskom pastoralu i pastoralu osoba s invaliditetom, djece s teškoćama u razvoju i njihovim roditeljima bilo je nekoliko predavanja o socijalnom položaju osoba s invaliditetom i zakonskim odredbama koje reguliraju njihov status, održana su misna slavlja, izloženi radovi invalidnih osoba, upriličena svjedočenja i okrugli stolovi te predstavljanje udruga, zajednica i zaklada koje rade s osobama s invaliditetom.

Ove godine na Jedanaestom pastoralno-katehetskom kolokviju slijedio je nastavak tog pastoralnog ciklusa prema spomenutom modelu, sada prilagođenom svećenicima koji rade u pastoralu. Srž i okosnica održanih predavanja, susreta, svjedočenja i poruka mogla bi se kratko sažeti u formulaciji: Nikoga ne isključivati! Ova uzrečica očito podsjeća na niz izjava i mjesta iz tekstova i dokumenata pape Franje, posebno u obraćanjima koje posljednjih godina upućuje uz Međunarodni dan osoba s invaliditetom što se slavi početkom mjeseca prosinca kako bi senzibilizirao odgovorne u pastoralu za potrebe te skupine vjernika.

Pripremni dokument (br. 12-15) za prvu, dijecezansku etapu Biskupske sinode o sinodalnosti (2021. - 2024.) nastavljaajući na koncilski nauk o općem svećeništvu svih vjernika naglašava da su svi kršćanici u vršenju svojih karizmi, poziva i službi aktivni nositelji evangelizacije i preduvjet obnove pa sve skupine treba uključiti u zajednički hod prema sinodalnoj Crkvi koja je misionarska Crkva otvorenih vrata. Pritom se misli i na one otuđene, rubne ili na "skupine ostavljene na margini metaforički ili doslovno" (PD br. 30). Ova misao je zacijelo bila poticaj da je Dikasterij za laike, obitelj i život u svibnju 2022. organizirao *Online* susret savjetovanja s tridesetak osoba s invaliditetom iz različitih zemalja s pet kontinenata da one u sinodalni proces unesu svoje perspektive i svoja viđenja. Na temelju prikupljenih tekstova i odgovora na postavljena pitanja od tih osoba nastao je dokument: *Crkva je naš dom – The Church is our home*.¹

Crkva je naš dom

Ovaj se dokument sastoji od *Uvoda* što ga na nekoliko stranica daje Dikasterij za laike, obitelj i život te *Sažetka posebne sinodske konzultacije ljudi s ograničenjima*. Na kraju je dodan popis sudionika u radnoj skupini. Spomenuti vatikanski dikasterij ovu inicijativu

¹ U toj skupini iz Hrvatske je sudjelovala Željka Šemper, članica pododbora HBK-a za osobe s invaliditetom. Budući da nije dostupan hrvatski prijevod ovog dokumenta niti ga nudi portal spomenutog dikasterija, služio sam se službenim prijevodom na mrežnim stranicama Njemačke biskupske konferencije (DBK): [2023 Bischofssynode Die-Kirche-ist-unser-Zuhause.pdf](https://www.dbk.de/2023/Bischofssynode/Die-Kirche-ist-unser-Zuhause.pdf) (dbk.de).

vidi kao nastavak svojih nastojanja da ljude s ograničenjima uključi u puni crkveni život jer je sakrament krštenja svima bez iznimke poziv na sudjelovanje u Kristovu poslanju. Pritom uočava potrebu distanciranja od dosadašnjih uvriježenih crkvenih predodžbi u odnosu prema osobama s ograničenjima čije se stanje shvaćalo ili kao rezultat određene krivnje za koju su kažnjeni ili pak kao blagoslov, jer su, podnoseći svoj invaliditet, na neki način pročišćeni i tako su bliže Bogu. Negirana je njihova individualnost i gledani su uglavnom kroz prizmu obitelji i udruga koji se za njih brinu.

Polazeći od nauka Pastoralne konstitucije (GS 22) da se "Sin Božji na nekim način sjedinio sa svakim čovjekom" i uzeo na sebe sve što pripada konkretnom čovještvu u svim njegovim varijantama, uključujući i individualitet, proizlazi da je ovdje nužna prava promjena paradigme. I ljudi s invaliditetom posjeduju istu bit, isto dostojanstvo i svoju vlastitu individualnost. Ono što je rečeno u *Lumen gentium* (31) o dostojanstvu i poslanju svakoga Kristova vjernika, valja dakle u pastoralu primijeniti i na osobe s ograničenjima. Zato se u Uvodu predlaže promjena mentaliteta prema njima, a kao prvi korak je dati im glas, slušati njihova životna iskustva i svjedočenja.

Sažetak u osam točaka donosi pogled kako osobe s invaliditetom vide sebe i što od crkvene zajednice očekuju za napredak u nastojanjima prema punoj inkluziji u duhovni život. U prvom podnaslovu, "Ima nas", doznajemo da prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije (2017.) danas više od milijardu ljudi spada u ovu skupinu s tjelesnim, organskim, senzornim, kognitivnim ili psihičkim ograničenjem. Riječ je o 15 posto svjetskog stanovništva koje je najviše pogođeno siromaštvom. Pogled na krhkost i ranjivost braće i sestara otvara nas spoznaji (nazvanoj "učiteljstvom slabosti") da smo svi mi manje ili više ograničeni i potrebni međusobne pomoći. Uključivanje osoba s duhovnim ograničenjima u život crkvene zajednice svjedoči kako one mogu shvatiti bitne stvari vjere i odnos prema Kristu te da su svaki muškarac i svaka žena sposobni Boga spoznati, ljubiti i svjedočiti.

U nastavku predstavnici osoba s invaliditetom od kojih su neke aktivne u različitim crkvenim službama i na različitim razinama daju svjedočanstvo da je njihovo uključivanje u puni život crkvenih zajednica moguće i da se na stanovit način u nekim biskupijama već ostvaruje. U Crkvi i društvu osjećaju važnu promjenu u odnosu prema njima, da ih se više ne tretira kao "samo osobe o kojima se skrbi", već da "one aktivno sudjeluju u civilnim i crkvenim zajednicama". Rezultat nove probuđene crkvene svijesti očituje se u postupnom uklanjanju materijalnih i nematerijalnih barijera

prema osobama s invaliditetom, nabavi pomagala za olakšavanje komunikacije s njima, prevladavanju oblika diskriminirajućega i paternalističkog pristupa. Potrebno je, međutim, ističe se u četvrtoj točki, da puno uključivanje osoba s invaliditetom ne ostane samo stvar posebne senzibiliziranosti pojedinih ljudi već da se očituje kao rezultat promjene postojećeg mentaliteta, kulture i stavova tako da se svaki čovjek promatra u svom dostojanstvu kao osoba i ljubljeno dijete Oca nebeskoga.

U petoj točki dokumenta, "Crkva je moj dom", navode se brojne zapreke i različiti problemi na putu prema punoj inkluziji osoba s invaliditetom. Zbog postojećih oblika diskriminacije i marginalizacije, jer ih se ne gleda kao subjekte, nego kao objekte, mnoge osobe s ograničenjem sudjeluju samo djelomično ili nikako u crkvenom životu, nisu primile sakramente inicijacije niti dobivaju pastoralnu skrb. Kao najčešći problemi navode se dostupnost, tj. fizičke barijere da dođu u crkvu, nedostatak pomagala za jezik slijepih i tumača znakovnog jezika ili pak svećenika koji razumiju znakovni jezik da im mogu podijeliti sakrament pomirenja. U prikupljenim priložima za ovaj dokument posebno se ističe da osobe s invaliditetom vrlo često nemaju priliku da ih se sasluša ili se njihov glas ne uzima ozbiljno, doživljavaju da se ne uvažavaju njihove molbe i želje, žive u zatvorenim ustanovama u kojima često nema određenih individualnih sloboda ili se uvijek ne respektira privatna sfera. Spominju se i različiti oblici socijalne stigmatizacije i marginalizacije koje te osobe doživljavaju u drugim kulturama kao i slučajevi fizičkog i psihičkog zlostavljanja kojima su izložene. Svi ti oblici neprihvatanja osoba s ograničenjima proizlaze zapravo iz uvjerenja da je život osoba s ograničenjima manje vrijedan nego život drugih ljudi. Tim više smatraju važnim da njihova životna iskustva uđu u sinodske konzultacije.

Na pitanje što Duh Sveti očekuje od Crkve u dokumentu se kao odgovor navodi nekoliko zahtjeva. Ponajprije se ističe da je za prevladavanje diskriminacije i prihvaćanje inkluzije potrebna promjena paradigme. Ona pak pretpostavlja da se teološki utemeljeno obrazloži i jasno istakne jednaka vrijednost dostojanstva čovjeka s invaliditetom kao i svakog drugog čovjeka te da se potiče njihovo puno sudjelovanje u crkvenom životu. Oni nadalje moraju biti uključeni u organizacije koje se brinu oko osoba s ograničenjima prema pravilu: Ono što se nas tiče, ne bi se trebalo bez nas raspravljati i odlučivati. S tim je povezana i izražena želja da predstavnik ovih osoba sudjeluje kao promatrač na zasjedanju Sinode. Na završetku je upućen poziv svima da se s radošću zauzimaju jedni za

druge. Nasuprot shvaćanjima koja često život osoba s invaliditetom povezuju s patnjom i opterećenjem za njihove obitelji, u dokumentu se ističe temeljni stav svih sudionika da patnja nije kazna i da ih njihovo crkveno iskustvo prožima radošću u duhu početne misli pobudnice papa Franje *Evangelii gaudium* (1): "Radost evanđelja ispunja srce i čitav život svakog onog koji susretne Isusa. Oni koji prihvate njegovu ponudu spasenja oslobođeni su od grijeha, žalosti, duhovne praznine i osamljenosti. S Isusom Kristom radost se uvijek iznova rađa."

Promjena paradigme u odnosu na ranjive osobe

Kolokvij u Zagrebu ponudio je nekoliko informativnih stručnih predavanja o velikoj skupini osoba s različitim vrstama ograničenja. Iz izlaganja koja su s pastoralnog, teološkog i socijalno-pravnog gledišta razmotrila status osoba s invaliditetom jasno proizlazi da je u međuvremenu došlo do promjene paradigme u odnosu prema njima. Napušten je dosadašnji stav stigmatizacije i isključivanja u korist nastojanja da ih se posve integrira u društveni i crkveni život. Iznoseći teološko-pastoralne odrednice problematike ranjivih osoba, dr. sc. Martina Vuk Grgić, suradnica na nekoliko europskih katoličkih učilišta i sa iskustvom rada u udruzi s invalidnim osobama, između ostalog je istaknula da se dogodio zaokret u teologiji invaliditeta i ranjivosti. Sada se u središte stavlja sama osoba, a ne njezine možebitne poteškoće i ograničenja. Teološko polazište za takav pristup ona vidi u razumijevanju teologije stvaranja, inkarnacije i evanđelja u suodnosu s iskustvom osoba s invaliditetom. Otuda se otkriva novi pogled na značenje invaliditeta kako u pastoralu tako i u društvenoj kulturi življenja. Preporučila je nekoliko točaka za pastoralnu skrb i uključivanje osoba u crkveni život. Da bismo prevladali predrasude i isključivanje, potrebno je oslušivati i slijediti poticaje koji dolaze kako iz pojedinih enciklika i poruka u povodu Međunarodnog dana osoba s invaliditetom i iz dokumenta „Crkva je naš dom“ te podizati svijest o pravom vrednovanju svake osobe kao slike Božje i tijelu druge osobe kao hramu Duha Svetoga.

Talijanska iskustva u tzv. inkluzivnom pastoralu na kolokvijaju je iznijelo dvoje već godinama vodećih suradnika u različitim tijelima Talijanske biskupske konferencije koja promiču pastoral osoba s invaliditetom: dr. sc. Veronika A. Donatello, redovnica Družbe sestara franjevaka, koja i sama potječe iz obitelji s ograničenjima te liturgičar dr. don Marco Gallo. S. Donatello je svjedočila kako je u vlastitoj obitelji proživljavala stigmiju onih ostavljenih po strani.

U svjetlu Isusova primjera u evanđelju, koncilskih crkvenih dokumenata i katehetskih tekstova zdušno se zauzima za uključivanje svih osoba s ograničenjima u vjerski odgoj i sakramentalni život crkvene zajednice. Navela je povrh dokumenata tamošnje Biskupske konferencije i čitav niz mjera, koraka i praktičnih prijedloga za pouke i slavlja kako uklanjati arhitektonske zapreke i predrasude te izgrađivati katehetski i liturgijski pastoral pripadnosti. Dr. Gallo se osvrnuo osobito na činjenicu da u liturgiji često nisu ostvarene pretpostavke za uključivanje osoba s invaliditetom i naveo četiri prepreke njihovu sudjelovanju: nedovoljna praksa izražavanja dobrodošlice, nepovezanost liturgijskog prostora, nesklad slavljeničkih ritmova i nedostatak uputstava.

U nastavku kolokvija slijedilo je izlaganje o socijalno-pravnom položaju osoba s ograničenjima. Dr. sc. Zdravka Leutar, članica redovničke zajednice Klanjateljice Krvi Kristove i profesorica na Pravnom fakultetu u Zagrebu, pod naslovom "Prijeći prag inkluzije. Osobe s invaliditetom pred zrcalom društva" precizirala je najprije pojam invalidnosti kao stanja, a ne bolesti te dala pregled međunarodnih pravnih odredaba i hrvatskih nacionalnih zakona o toj društvenoj skupini, navela razne vrste invaliditeta i njegova stereotipnog viđenja, položaja u društvu tih osoba te se osobito zaustavila na nastojanjima i postignućima da se ta socijalna skupina potpuno uključi u aktivnosti i sudjeluje u životu društvene i crkvene zajednice. Inkluzija zahtijeva poštivanje dostojanstva svake osobe, uklanjanje vidljivih i nevidljivih barijera u društvu, prepoznavanje specifičnih potreba pojedinaca, promicanje pristupačnosti, razumne prilagodbe pri obrazovanju i zapošljavanju. Samo širenjem razumijevanja i empatije može se graditi snažnije, inkluzivnije i pravednije društvo.

Nazočnima se obratila i spomenuta Željka Šemper, iznoseći osobna iskustva iz obitelji invalidne osobe u nošenju svojih ograničenja, susretu s okolinom i snalaženju u različitim životnim situacijama. Naglasila je važnost otvorenosti i prihvaćanja jer i osobe s invaliditetom mogu imati ispunjen život i mogu ga prihvatiti kao veliko Božje povjerenje i poslanje.

Zatim je kao ogledni primjer svoja pastoralna iskustva u radu s osobama s invaliditetom prezentirao svećenik Varaždinske biskupije Leonardo Šardi, koji je već dugo godina biskupijski povjerenik za tu skupinu vjernika i njihove obitelji. Za ovu vrstu pastoralizacije potrebno je upoznati ranjive osobe po obiteljima, povezati se s civilnim udrugama koje su na tom području aktivne i formirati mrežu volontera suradnika. Empatija je glavni pokretač rada, potrebni su

posebni katehetski materijali, a valja osigurati i pristupačnost prostora.

Slijedila su kratka izvješća iz četiri biskupije u kojima se na različite načine primjenjuje pastoral ove skupine vjernika. I na kraju je za okruglim stolom četvero predstavnika osoba s invaliditetom iznijelo dirljiva osobna iskustva i ispričalo svoje životne priče kako se njihov život odvijao nakon traumatskih događaja koji su ih pogodili, što je dalo poseban završni pečat ovom kolokviju. Svi su naime istaknuli veliku snagu kršćanske vjere koja čovjeku pomaže da se vedro i s pouzdanjem nosi sa svojim teškim životnim iskušenjima i nesrećama.

Ovaj godišnji pastoralni skup pratili su biskupi predsjednici nekoliko Vijeća Hrvatske biskupske konferencije sa svojim bliskim suradnicima zaduženima za organizaciju i provedbu kolokvija dr. Ivicom Pažinom i dr. Petrom-Krešimirom Hodžićem. Predsjednik HBK-a nadbiskup Dražen Kutleša pozdravnim je riječima otvorio skup i pozvao na pozornost prema drugome kao pretpostavku svakog kršćanskog poslanja. Nadbiskup Mate Uzinić, predsjednik Vijeća za laike, istaknuo je potrebu boljeg organiziranja pastoralne skrbi osoba s invaliditetom, nadbiskup Đuro Hranić, predsjednik Vijeća za katehizaciju i novu evangelizaciju, uputio je završnu riječ, dajući nekoliko smjernica za djelovanje i pozivajući na empatiju i milosrđe, dok je biskup Roko Glasnović, predsjednik Vijeća za život i obitelj, predvodio misno slavlje i održao prigodnu homiliju.

Na kolokviju smo na nov način doživjeli svoju ljudsku ranjivost i potrebu da prevladamo predrasude o sobama s ograničenjima te njih i njihove obitelji s više razumijevanja i empatije uključujemo u našu pastoralnu skrb. Od 14 hrvatskih nad/biskupija samo četiri od njih imaju povjerenika za osobe s invaliditetom. Očito nam na ovom području pastorala predstoji još puno rada i domišljatosti.

Nediljko A. Ančić